

مجلس مؤسسان

نظر باینکه تشکیل مجلس مؤسسان و تغییر اصل ۴۸ قانون اساسی در تاریخ مشروطیت ایران از مهم‌ترین وقایع است که در بیست و چند سال اخیر در این کشور روی داده است، شرح چگونگی آنرا نسبتاً بتفصیل برای علاقمندان بتاریخ معاصر ایران در دسترس خواننده گرام معترم خود میگذاریم.

در تاریخ پنجم اسفند ۳۲۷ (ساعت هفت عصر) که بنا به دعوت از طرف دربار نمایندگان منتخب کسبوندن‌های مجلس به حضور ملوکانه فریاد شده بودند اعلیحضرت معایونی اظهار فرمودند: «مقصود از ملاقات امشب آقایان برای اطلاع از مطلب لازمی بود که خواستم استحضار حاصل نمایند.»

«البته آقایان بفرمودی استحضار دارند که وضع فعلی کشور مناسفانه فوق‌العاده دردم ریخته و حیران‌آور امور از هم گسیخته شده است فقر و فلاکت و بدبختی و بیماری مملکت را فرا گرفته و هیچ کار مفیدی در دستگام‌های مؤثر کشور انجام نمیشود. مثلاً پنج سال است که بودجه مملکت از تصویب مجلس نگذشته و هیچگونه تبدیلی هم در زندگی اجتماعی طبقات حاصل نشده و تمام این جریان‌ها بکلی برخلاف میل و عقیده و سلیقه من میباید و تاکنون هم در موارد هدیده این مطالب را متذکر شده‌ام.»

«حالت واقعی این آشفتگی هم این است که مشروطیت و دموکراسی ایران شباهت بیچندگام از مشروطیت‌های دنیا ندارد و بتصدیق مجاهدین صدر مشروطیت که عده‌ای از آنان در این جلسه شرکت دارند و قانون اساسی هم بقلم آنها تدوین یافته این نقص مشروطیت مادر آن موقع جنبه حد داشته است والا تردید نیست که تا توازن بین قوای هامة مشروطیت نباشد فیر از فساد چیزی عاید کشور نخواهد شد.»

«صانطور که من ولایت همه مخالف اختیارات مطلق قوه مجریه هستیم و مترقییم که قوه مجریه را باید قوه مقننه نظارت و کنترل نماید، بخصوص این قوه بودجه مملکتی را با دقت رسیدگی و تصویب کند، همانطور هم رئیس مملکت باید بتواند اگر خدای ناکرده قوه مقننه در راه اشتباه باشد و بن‌بستی ایجاد شود، بتجدید انتصابات اشکال را رفع نموده و بهر صورت عقیده جدید مردم را ذرک نماید.»

«پس مثل تمام ممالک دموکراتیک و مترقی دنیا که الزاماً توازن بین قوا هست ما هم باید طریقی را اتخاذ نمایم که آنها پس از سالیان دراز تجربه اتخاذ نموده‌اند.»

«باز تکرار میکنم که در کشور ما مناسفانه مشروطیت حقیقی بمفهوم واقعی آن تطویریکه در تمام ممالک متقدم راقیه موجود است وجود ندارد، و مفهوم افراد کشور بتساوی از مفاهیم واقعی آزادی و مشروطیت بهره‌مند نمیشاند.»

«با حق تجدید انتصابات در صورت تشکیس رئیس مملکت، ملت بهتر میتواند درس نوشت خود نظارت نماید و هم اینکه انتصابات خیلی صحیح‌تر و آزادتر انجام خواهد گرفت. من که حاضر هستم در هر موقعی جان خود را فدای مملکت تمام‌بیچ‌روی قبول نمیکنم که نام‌من‌مانند عده‌ای از اغماص غافل بشود که از نقص مشروطیت فعلی سوءاستفاده نموده و اوضاع را آشفته کرده و آینده کشور را بتیاهی سوق دهند.»

«پانوجه براتب فوق و مشورت پارچال صدر مشروطیت، مصمم شده‌ام که تشکیل مجلس مؤسسان بدم و از این دعوت در مقصود دارم. بعضی اینکه چون هر قانونی بتناسب پیشرفت زمان بوجود آمدن وضعیت‌های تازه احتیاج به پاره‌ای اصلاحات پیدا میکند تا با مقتضیات زمان تطبیق نماید و راه این اصلاح مناسفانه در قانون اساسی مایش بینی نشده است، بنابراین مقصود اول یافتن راهی است که بتواتر بوسیله آن اصلاحات لازم را بفتح کشور و اجتماع در موقیع خود در قانون اساسی بعمل آورد.»

«ثانیا اصلاح اصل چهل و هشت متمم قانون اساسی. ضمناً اگر مجلس شورای ملی تاموقع تشکیل مجلس مؤسسان موفق نشود که نظامنامه مجلس سنا و قانون جدید انتخابات که با توجه باصول آزادی و دموکراسی تنظیم یافته و مدت انتخابات رادرسراسر کشور بیک ماه محدود مینماید تصویب کند این دو موضوع نیز، از طرف مجلس مؤسسان مورد مطالعه قرار خواهد گرفت.»

«این بود مطالبی که میخواستیم با آقایان اطلاع دهم.»

پس از آن آقایان حکیمی (حکیم الملک) و مستشارالدوله صادق نیز در تأیید فرمایش ملوکانه بیاناتی اظهار داشته و جلسه خاتمه یافت که اوامر شاهانه را با اطلاع سایر اعضاء فراکسیونها برسانند.

روز یکشنبه هفتم اسفند جلسه فراکسیونها در مجلس تشکیل و نمایندگان موافقت خود را اظهار نمودند و آقای ساعد نخست وزیر با اتفاق چند نفر از وزراء در مجلس حضور یافته موافقت دولت را نیز اعلام داشت.

ساعت شش عصر آقای سردار فاخر حکمت رئیس مجلس شورای ملی بحضور ملوکانه شرفیاب ر موافقت مجلس را برض رسانید.

سه شنبه دوازدهم اسفند آقای نخست وزیر در مجلس حضور یافته و چنین اظهار داشت:

آقایان نمایندگان محترم.

خاطر آقایان محترم مستحضر است که قانون اساسی و متمم آن مصوب ۱۳۲۴ و ۱۳۲۵ هجری قمری متجاوز از چهل سال است که در معرض آزمایش میباشد. تجدید نظر و تکمیل آن همیشه در مدنظر دولتهای وقت بوده است. بطوریکه آقایان استحضار کامل دارند این موضوع مهم، مورد توجه خاص اعلیحضرت همایون شاهنشاهی واقع، در انجام نویات ملوکانه اوامر مؤکدی شرف صدور یافته است.

دولت این جانب جریان مذاکرات جلساتی را که راجع باین موضوع تشکیل یافته بود ضمن هریضه‌ای به پیشگاه مبارک تقدیم داشته که عین آن برای اطلاع آقایان نمایندگان محترم قرائت می شود.

پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی

نظر باینکه در جلسه چهارم اسفند ماه ۱۳۲۷ در موقع شرفیابی رئیس مجلس شورای ملی و چاکر و هیئت وزیران وعده‌ای از رجال معتقد کشور تصوم مبارک ملوکانه را شرف برده‌وت و تشکیل مجلس مؤسسان برای تکمیل قانون اساسی و متمم آن اظهار فرمودند، و آقایان و دولت نیز این موضوع را مطابق مصالح کشور تشخیص دادند، و در جلسه پنجم اسفند ماه ۱۳۲۷ همین تصوم مبارک را به رئیس مجلس شورای ملی و چاکر وعده‌ای از رجال معتقد کشور و نمایندگان فراکسیونهای مجلس شورای ملی. اتحاد ملی. آزادی. دموکرات ایران. اتفاق ملی و ترقی وعده‌ای از منفردین این موضوع را لازم دانسته و موافقت نمودند، لذا صدور فرمان مبارک ملوکانه رادرمورد ذیل برای دعوت مجلس مؤسسان استعدا مینماید

۱- تجدید نظر و تکمیل اصل ۴۸ قانون اساسی.

۲- تنظیم و تصویب اصل جدیدی بمنظور تعیین طرخی برای تجدید نظر در اصول قانون اساسی و متمم آن.

۳- تجدید نظر در اصل ۴۴ قانون اساسی در صورتی که تاموقع تشکیل مجلس مؤسسان نظامنامه مجلس سنا از تصویب مجلس نگذشته باشد.

نظامنامه انتخابات مجلس مؤسسان بضمیمه از لحاظ مبارک میگردد.

اعلیحضرت همایون شاهنشاهی پس از ملاحظه هریضه دولت ضمن دستخط مبارک دولت را مأمور تشکیل مجلس مؤسسان فرموده‌اند.

عین فرمان مبارک برای استحضار آقایان قرائت میشود.

جناب محمد سعید زخمیت وزیر

شرحی که در تاریخ نهم اسفندماه ۱۳۲۷ راجع به تشکیل مجلس مؤسسان معروض داشته بودید بضمیمه نظامنامه مربوطه آن ملاحظه شد .
بموجب این دستخط امر و مقرر میداریم که دولت در تشکیل مجلس مؤسسان اقدام نماید .

کاخ مهر ۹ اسفند ماه ۱۳۲۷

بمنظور اجرای فرمان اعلیحضرت همایونی بوزارت کشور دستور داده شد مقدمات انتخابات مجلس مؤسسان را طبق مقررات نظامنامه مربوطه فراهم و اجرا نمایند و اکنون آئین نامه باستحضار خاطر آقایان میرسد .

آئین نامه انتخاب اعضاء مجلس مؤسسان

- ماده اول - مجلس مؤسسان که برای اخذ تصمصیم در موارد زیر :
- ۱ - تنظیم و تصویب اصل جدیدی بمنظور تعیین طریق برای تجدید نظر در اصول قانون اساسی و متمم آن .
 - ۲ - تجدید نظر و تکمیل اصل ۴۸ قانون اساسی .
 - ۳ - تجدید نظر در اصل ۴۴ قانون اساسی .
- در صورتیکه ناموقع تشکیل مجلس مؤسسان نظامنامه مجلس سنا از تصویب مجلس شورای ملی نگذشته باشد . منتهی میشود مرکب است از نمایندگان که از طرف مرکز حوزه های انتخابات مورخ ۲۸ ذوال ۱۳۲۹ و قانون اصلاح آن مورخه ۱۰ مهرماه ۱۳۱۳ انتخاب میشوند .
- ماده ۲ - هر يك از مراکز حوزه های انتخابیه مذکور در ماده قبل دو مقابل عده می را که مطابق قانون انتخابات برای عضویت مجلس شورای ملی معین شده است برای مجلس مؤسسان انتخاب خواهند نمود .
- ماده ۳ - مواد ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ قانون انتخابات مجلس شورای ملی نسبت به انتخاب کنندگان و مواد ۱۲ و ۲۳ قانون مزبور نسبت به انتخاب شوندگان مجلس مؤسسان باید مراعات شود .
- ماده ۴ - پس از وصول امر وزارت کشور بلا تأخیر فرماندار یا بخشدار هر يك از مراکز حوزه های انتخابیه باید انجمن نظارت انتخابات اعضاء مجلس مؤسسان را مطابق ماده ۱۴ قانون انتخابات تشکیل دهد .
- ماده ۵ - انجمن نظارت بلا تأخیر مطابق ماده ۱۵ قانون انتخابات هیئت ریسه خود را معین نموده و فوراً اعلانی که حاوی موقع رمدت دادن تعرفه و اخذ رأی و عده اعضاء مجلس مؤسسان که باید از آن حوزه انتخاب شوند و شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان باشد منتشر خواهد نمود .
- ماده ۶ - فاصله بین انتشار اعلان و موقعیکه برای دادن تعرفه و اخذ رأی معین میشود بمناسبت اهمیت محل از يك الی پنج روز خواهد بود .
- ماده ۷ - انجمن نظارت انتخابات در مورد اعضاء مجلس مؤسسان و دادن تعرفه و اخذ واستخراج آراء مواد ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۲۳ و ۲۴ و ۲۵ و ۲۶ و ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ و ۳۰ و ۳۱ و ۳۲ و ۳۳ و ۳۴ و ۳۹ قانون انتخابات را مراعات خواهند نمود .
- ماده ۸ - نمایندگان مجلس شورای ملی برای عضویت مجلس مؤسسان میتوانند انتخاب شوند .
- ماده ۹ - پس از انتخابات بلا تأخیر برای هر يك از اعضاء مجلس مؤسسان اعتبار نامه به اعضاء انجمن نظارت و فرماندار یا بخشدار محل صادر میشود .

ماده ۱۰ - پس از آنکه دو نالت اعضاء مجلس مؤسسان در مرکز حاضر شوند مجلس مزبور از طرف اعلیحضرت همایون شاهنشاهی رسماً افتتاح خواهد یافت .

ماده ۱۱ - پس از افتتاح رسمی مجلس مؤسسان همان روز در وقت ریاست مسن ترین عضو خود تشکیل یافته و یک نفر رئیس و دو نفر نایب رئیس و چهار نفر منشی انتخاب میشود .

ماده ۱۲ - جلسات مجلس مؤسسان هلنی خواهد بود .

ماده ۱۳ - مجلس مؤسسان پس از اتخاذ تصمیمات لازمه منحل خواهد شد .

ماده ۱۴ - فرمانداران یا بخشداران مکلف میباشدند که بمجرد وصول، این نظامنامه را برای اطلاع عامه اعلان نمایند و پس از وصول اوامر لازمه، موجبات اجراء آنرا فراهم سازند . در این ضمن عده‌ای از رجال معروف از قبیل آقایان حکیم الملک و مستشار الدوله صادق و غیره نظریات خود را جمع بلزوم مجلس مؤسسان در جرائد منتشر ساخته و در تاریخ چهارشنبه یازدهم اسفند ۱۳۲۷ از طرف وزارت کشور فرمان ملوکانه و آیین نامه مجلس مؤسسان برای اجرا به کلیه استانداران و فرمانداران الحکرافتی ابلاغ گردید .

ضمناً از تمام نقاط کشور از طرف طبقات مختلفه تلگرافهایی مبنی بر پشتیبانی از نظریه اعلیحضرت همایونی و اصل و در جرائد منعکس گردید .

در ششم فروردین ۱۳۲۸ هیئت وزیران تصویب نمود که تبصره ذیل فقرة هشتم ماده ۱۳ قانون انتخابات که بموجب قانون ۲۲ تیر ما ۱۳۰۶ تصویب شده است در مورد نمایندگان مجلس مؤسسان رعایت نشود یعنی مامورین دولتی که بنمایندگی مجلس مؤسسان انتخاب میشوند مجبور نیستند از شرف دولتی خود استعفا دهند .

در هشتم فروردین آگهی انتخابات مجلس مؤسسان در تهران منتشر گردید و بنگاه حوزه برای اخذ رأی تعیین شد و آقای حسینعلی کمال هدایت بر ریاست انجمن نظارت مرکزی معین گردید . ولی بعد از پنج حوزه دیگر بران افزوده شد و در تاریخ ۲۸ فروردین، بیست و چهار نفر نمایندگان تهران معرفی گردیدند .

صورت کامل اسامی نمایندگان مجلس مؤسسان

- آبادیه - آقایان معتمد رضا امید سالار - دکتر ذبیح قربان .
- اراک - « خاکباز - مرتضی قلی بیات - سید رضا شکرانی - حسن سراج حجازی
- ایوانکی « آشتیانی زاده - ابراهیم آشتیانی .
- ایرانشهر « مهدی ارباب یزدی - سردار عبدالوریکلی ابراهیمی .
- اردبیل « مهدی باتیانقلیج - محمد علی و کیلی اردبیلی .
- اصفهان « اکبر مهدود - مجتبی دولت آبادی - محمد تقی برومند - شمس صدیقی - حبیب الله امین - شیخ محمد حسین نجفی .
- اهر « امامی اهری - سعید شریستی .
- بابل « عباس اسلامی - بین اسفندیاری - احمد شریعت زاده - مشاور - علامه حاجری - دکتر علی جلالی - موسوی گودرزی .
- بم « سالار بهزادی - امان الله هامری
- بهبهان « سلطانعلی شیخ الاسلامی سلطانی - سلطان محمد منصوری .
- بجنورد « اردشیر شادلو - شاهرخ شادلو
- بندر عباس « دکتر مصباح زاده - یوسف خنجی
- بوشهر « احمد نرمرزی - شکرالله صفوی - دکتر حسن علوی - جواد بوشهری
- پیر جند « اسد الله علم - محمد علی متعف

بروجرد آقایان سلطان العلماء - قاسم فولادوند - اسمعیل یاراحمدی - محمدحسین قرخی

بندر پهلوی « حسن اکبر - غلامحسین ابتهاج

تهران « سید محمد صادق طباطبائی - سیدحسن امامی (امام جمعه) - ابراهیم

حکیمی - تقی زاده - علی منصور - هزیر - نصرالملك هدايت - عبدالهیدی طباطبائی - دکتر
 هیده - دکتر شفق - عباس مسعودی - میرسید علی بهبهانی - عبدالحمید نیکبور - خسرو هدايت
 دکتر عیسی صدیق - علی وگبلی - محمد رضا خرازی - دکتر آشتیانی - دکتر ملکزاده -
 دکتر هومن - محمدحسین بلورفروشان - عیسی بهزادی - مهندس سدهی - محسن مهدوی .

تبریز - آقایان حشمت الدوله والاتبابار - محمد باقر کلکته چی - محمد تقه الاسلامی -
 بزرك ابراهیمی - سید باقر کروی - حسین تبریزی - محمد علی انگیجی - دکتر حبیب مجیر
 موسوی - هیدالله خدیوی - ابوالقاسم جوان - تقی بیات الله - زین العابدین صدیق مستوفی -
 دکتر شفیع امین - حاجی آقا توکلی - دکتر سیداحمد سیدامامی - دکتر غلامرضا عدل - جواد
 کنجه می - دکتر یوسف مهدوی .

تربت حیدریه آقایان عماد تربتی - جعفر کفائی

چیرفت < سلیمان ضیاء امیر ابراهیمی - ابوالحسن صدر میرحسینی

چهارم < محمد حسن دست غیب - ابوالفضل حاذقی .

خرم آباد < علی اصغر خرم آبادی - کشاورز صدر - علی محمد فضنفری -

نصرت الله اعظمی .

< احمد دهقان - حسین پناه ایزدی

< امیراصلاح عیسی لو - حاتم رئیس گیکلو

< دکتر راجی - حاج علی فیصلی

خوی و ماکو « نورالدین امامی - میرقاسم نوید ماکویی - کامل خان ماکو -

محمد شریف شکاک .

< حسین فرهودی - احمدقلی صمصام

< محمد علی مسعودی - سیدعلی اکبر حبیبیان

< حسن مکرم - خلیل کوزه کنانی

< شیخ سرتیپ کاظم - اسدالله موسوی

< ابو القاسم امینی - حسین سمیعی ادیب السلطنه - غلامحسین

رشت

اکبر - بهاء الدین املشی

< مهدی معین زاده بافقی - علی امین التجار

رفسنجان

< امیر نظامی افشار - دکتر صولتی

رضائیه

< محمد ذوالفقاری - ابراهیم افخمی - محمد حسن امیرافشاری

زنجان

محمد ضیائی - اسمعیل اصنانلو - نصراله مقدم

آقایان سردار نظر ایرانی - عبدالله وثوق

زابل

< محمد تقی اسکویی - سعید مهدوی - علی بزرك نیا - لطف اله ترقی

سبزوار

< عدل اسفندیاری - شوکت سعیدی

سیرجان

< محمد بهادری - حیدر شفیعی

سراب

ساوه	آقايان عمادالدين سزاوار - مهدي پيراسته
سقز	> محمد عباسي - امام جمعه بانه
سمنان	> جواد عامري - سيد كاظم شريف پناهي
ساري	> حجت الاسلام رحمانی - دكتور اسمعيل سنك - دكتور
	نصرت اله كاسي - دكتور محمود مشاور
شهرضا	> ابو الفتح قهرمانی - محمد رضا مهدي شهرستاني
شوشتر	> ابو القاسم بهبهانی - محمد حسن كميلي
شهرکرد	> امير حسين ظفر ابليخاني - مرتضى قلي مصمصام
شهرری	> دكتور هدايتی - اعتمادالتوليہ
شاهرود	> غلامرضا فولادوند - حاج شيخ عبدالله مهدي
شيراز	> سردار فاخر حكمت - قوام شيرازي - مهدي صدر زاده -
	ناصر قشقائي - مهدي نمازي - مهدي شيرازي - ابو الحسن رضوي - جواد ملك پور
	علي محمد دهقان - محمد قلي قوامي
فيروزآباد	آقايان محمد حسين قشقائي - حسين ايگار
فردوس	> حسن گنابادي - بديع الزمان فروزانفر
فومن	> محمد علي دادور - محمد علي نصرتيان
فسا	> سيد احمد مهندي - عرب شيباني - فتح پرهام - علي قلي هدايت
قزوین	> ابو القاسم فقيه زاده - عسکر صاحب جمع - هدايت اله يميني -
باقرشاهرودي	
قوچان	>> حسين عاملي - تاج محمد بهادري -
قم	> توليت - مرتضى برقي
کاشان	>> احمد اخوان - عباس نراقي - محمود ناصري - حبيب اله رياحي
کرمان	>> حاج شيخ علي اصغر صالحی - عطاء الملك روحی - لقمان نقيسي
	حسن معاصر
کردستان	> فرج اله آصف - سيد محمد شيخ الاسلام - امان اله اردلان
حسين و کيل	- خان محمد حبيبي - محمود رحيم زاده
کاشمر	> عبدالوهاب اقبال - صادق تفضلي
کردان	> كهيد - حسام الدين دولت آباد
کرمانشاه	> عزيز اعظم زنكنه - ابو الفتح دولتشاهي - عباس قباديان
	هدايت اله پاليزي - عبدالحسين توکلي - عباس حاج دائي - عبدالحسين امير احتشامي
	علامه وحيدى
گرگان	>> سيد محمد علي هوشترى - محمد مجد .
گلپايگان	> حسين شهيدى - هدايت اله وحيد .
گنبد کاوس	> محمد گرگانی - حاج امان گلدي آخوند .
گروس	>> عبدالحسين اورنگ - حدين مجيد زاده .
لاهیجان	> كاظم صفاري - علي اميني

لار	آقایان رکنی دزفولی - عبدالرحمن فرامرزی
محلات	» شهاب خسروانی - عباس حشمتی
ملایر	» ملک مدنی - امیرمؤید عضدی - ظفر السلطان - شهاب السلطان
مهاباد	» قاضی مگری - عزیز امیرعشایر
مراغه	» ابراهیم موسوی - فتحعلی افشار موسوی - فتوحی - غلامرضا مهاجران
مشهد	» حسن کفائی - محمد قربشی - حسن طاهری - محمد طاهری
مؤیدناشی	» امیر تیمور کلالی - دکتر فاضل - حاج رئیس دفتر
نجف آباد	» ابوالقاسم پاینده - حبیباله اشراقی
نائین	» دکتر طباطبائی - حسین معصومیخانی
نیشابور	» ابراهیم سعیدی - حسن نبوی
همدان	» جواد طباطبائی - جعفر قوی - تقی برزین - محمد درخشان
هشت پل	» رضا رفیع - کاظم هروی
یزد	» سید کاظم جلیلی - محمدحسین نواب - مهدی طاهری - محمد

هراتی - کوراوغلی - اکبر ملک زاده

ارامنه شمال آقای ابراهیم بورالیان

کلدانیان و ارامنه آذربایجان آقای سهراب ساکنیان

ارامنه جنوب آقایان دکتر آقایان - وارطان اوانسیان

» ارباب رستم کیو - دکتر افتدیار بیکانکی

» دکتر برال - دکتر فتحاله بیضا

کلیمیان

افتتاح مجلس مؤسسان

ساعت ده صبح روز پنجشنبه اول اردیبهشت ماه ۱۳۲۸ مجلس مؤسسان در سرسرای کاخ دادگشتری با تشریفات تمام و حضور و الاحضرت شاهپورما و هیئت درات و نمایندگان مجلس مؤسسان و مجلس شورای ملی - علیا - نمایندگان خارجی - ایران ارشد - نخست وزیران و وزیران سابق - نمایندگان اطاق بازرگانی - رؤسای بانکها - مدیران جراید، افتتاح یافت و اعلیحضرت همایونی خطابه زیر را قرائت نمودند :

بنام خداوند متعال مجلس مؤسسان را افتتاح مینمائیم :

» در این هنگام که ملت ایران به نیت اصلاح و تکمیل قانون اساسی، نمایندگان برگزیده خود را باین مجلس گسیل داشته است، لازم میدانیم آقایان نمایندگان را با اهمیت و سنگینی وظیفه‌ای که بر دوش آنها است و عظمت مسئولیتی که در بر خردار خلق دارند متوجه سازیم و خدمت خطیری را که بر عهده ایشان محول شده است، خاطر نشان کنیم. تا با استظهار بنیادینت خدایندی و اصول مقدس ولایتی دین مبین اسلام و شریعت مطهر حضرت خیر الانام بانجام این خدمت ملی قیام نمایند <

» گرچه آقایان نمایندگان بملل و موجباتی که باعث انتقاد این مجلس گردیده کاملاً واقف هستند <

» در همین مقام و مفاسدی را که بر امور کشور مستولی شده است برای العین می بینند مهندا بر سبیل تذکار که خود موجب انتباه و اصلاح است لازم میدانیم خاطر نشان نمایم که اگر اوضاع کشور را مخصوصاً در سالهای اخیر مورد بررسی قرار دهیم با کمال تأسف باید

اذعان کنیم که این توجه بر خطرات گذشته، جز تأثر و آزردهی خاطر از آشفتنی اوضاع و اختلال عجیب امور، که گاهی رنگ افراط و زمانی جنبه تفریط داشته نتیجه دیگری نخواهد داشت.

« مقامات مسئول کشور که علت‌غای وجود آنها تمهید رفاه و سعادت ملت است بواسطه نواقص موجود متأسفانه در این مدت نتوانسته‌اند درک این مقصود را بشمایند، و در طریق این منظور مقس‌کام مؤثری بردارند. علت‌العلل بروز این مایب همان عدم رعایت اصل تعادل قوی ثلاثة کشور است که برخلاف اصول معمول در تمام دموکراسی‌های جهان در قانون اساسی ما که تحت تاثیر اوضاع زمان و نگرانیهای موجود در آن‌موقع تدوین یافته، این اصل مسلم بطوریکه شاید مورد رعایت قرار نکرشته و عدم توازن و هماهنگی در قوای سه‌گانه کشور بوجود آمده است. »

« در نتیجه این عدم توازن هیچوقت قوه مجریه نتوانسته است که با انکاء قوه مقننه عس و دوائی داشته و اوقات گرانهای کشور را صرف اصلاح امور جامعه نماید. چنانکه قوه مقننه هم نتوانسته است که بوظیفه اصلی خود قیام کرده بودجه کشور را در مواقعی که طبق قانون اساسی مقرر است تصویب و نظارت کامل خود را در دخل و خرج مملکت اعمال، و لوایح مفیدی را که از طرف دولت پیشنهاد میگردد تصویب نماید. »

« متأسفانه قوه قضائیه نیز از تاثیر سود این جریان نامطلوب برخوردار نبوده و با کمال ملال باید اذعان کنیم که اساس عدالت و بنیان قضاوت صحیح که باعث ایجاد اعتماد و اطمینان در جامعه است هنوز بکیفیت مطلوب موجود نیست. »

« ادامه چنین وضعیت نامطلوب البته اساس هستی و استقلال کشور کهنسال و برانفتار ما را دچار خطر مینماید و برای افراد مملکت و بالاخص برای شخص ما که افتخار ریاست آنرا داریم دغدغه خاطر و نگرانی بسیار ایجاد میگرد. »

« تمام این وضعیت ما را وادار بر آن نمود که برای چاره اندیشی و نجات مملکت و تأمین سعادت ملت در این موقع که جهان دقائق حساس تاریخ خود را طی مینماید ملت را بتشکیل مجلس مؤسسان دعوت نماییم. اکنون انجام این وظیفه مهم را که ضامن سعادت و استقلال کشور است بدست شما برگزیدگان ملت میسپاریم. »

« امیدواریم که در انجام این وظیفه خطیر خدای متعال را شاهد و ناظر اعمال و افکار خود قرار داده و تکلیف اجتماعی خویش را با حسن وجه انجام دهید. »

« آقایان نمایندگان - باید اوضاع حساس جهان را در نظر بگیرید و بیاد آورید که مملکتی بایدار و سعادتمند خواهد بود که با مقتضیات زمان و تمدن مترقی هم آهنگ باشد و تعادل دنیاستند و مطلوب را در کلیه شؤون کشور سعی و جاری سازد. »

« بنیان اساس کشور را بر روی قوانین متین استوار و برقرار نماید که ضامن اصول ترقی و سعادت اجتماعی باشد و از این پس هم قوه مقننه و هم قوه مجریه بتوانند با فراغت خاطر در ضمن مبارزه خستگی ناپذیر با عوامل فساد و نادرستی در راه تأمین سعادت ایران و ایرانیان بوسیله ایجاد کارهای مولد ثروت و بکار انداختن منابع طبیعی و خدا داد کشور، که بر طبق قوانین جدید اجتماعی بطور عادلانه تری بین افراد توزیع شده و موجب ترقی سطح زندگی، عموم گردد قدمهای سریع بردارند اصول مسلم سعادت اجتماعی را که عدالت صحیح و معیشت کافی از قبیل خوراک - لباس و مسکن برای همه و فرهنگ عمومی و بهداشت میباشد جهت عموم افراد کشور تأمین نمایند تا با درک مفاهیم حقیقی و واقعی دموکراسی، کشوری آباد و آزاد بوجود آورند که بتواند مانند گذشته بر افتخار خود دعوی همسری با سایر ملل مترقی جهان نماید. »

« رجاء، و اتق داریم که با تأییدات خداوند متعال و توجهات ملل خواهید توانست وظیفه

ملی خود را با سر بلندی و افتخار انجام داده در مقابل تاریخ، نامی نیک و ذکر می جاوید باقی گذارید»

«درخانه توفیق شمارا درحسن انجام وظیفه معوله از درگاه باربعالی مهثلت مینامیم»

پس از بازگشت موکب ملوکانه مجلس مؤسسان بریاست سنی آقای حکیمی و منشیگری آقایان اسدالله علم، امید سالار، اعظمی و شمس صدری تشکیل گردید.

آقای حکیمی ابتدا نطقی ایراد و در ضمن آن پس از شکرگزاری از خداوند که بایشان و چند نفر دیگر توفیق عنایت فرموده که هم در تصویب قانون اساسی چهل و سه سال قبل وهم در تکمیل کنونی آن شرکت نمایند و طلب مغفرت برای بانیان اظهار داشت «آرزو مندم همان طور که این مجلس نشانه وحدت ملی ایرانیان است، عموم هموطنان از این پس جز جاده اتحاد و اتفاق و همکاری واقعی راهی اختیار نکنند که سعادت در این رویه است.

پس از آن اقدام باانتخاب شعب ششگانه شد (برای هرشعبه ۴۵ نفر) و آقایان امام جمعه و حکیمی و بین اسفندیاری و اکبر مسعود و منصور و رفیع بریاست شعب شش گانه انتخاب شدند.

بعد از تنفس طبق پیشنهاد آقای منصور، آقای سید محمد صادق طباطبائی با اکثریت ۲۰۴ رأی از ۲۳۴ نفر هده حاضر بریاست مجلس مؤسسان انتخاب گردید و ببقام ریاست قرار گرفته ابتدا از آقای حکیمی و حضار تشکر نموده و بعد ختم جلسه را اعلام داشت.

جلسه دوم - ساعت پنج و نیم روزشنبه سوم اردیبهشت جلسه رسمی مجلس مؤسسان تشکیل و صورت جلسه پس از تذکر اصلاحی دو نفر از نمایندگان (ابوالقاسم امینی و رضوی) تصویب گردید.

آقای طباطبائی رئیس مجلس نطقی بیان داشته از آقایان حکیمی و سایر نمایندگان اظهار تشکر نمودند و بیان داشتند «کوشش در تعظیم قیام و حراست قانون اساسی که میثاق ملی است نیز ضروری و الزامی میباشد» و «توجه و احساسات عمومی ملت نیز در هر مجاهده ای که در راه حفظ و احترام قانون اساسی باشد هواخواه و طرفدار ما خواهد بود» و «در چنین موقع که جهان با سرعت بی نظیری در راه ترقی و تکامل پیش می رود هرگونه تعیر و تردید و توقف برای یک ملت خطرناکترین حالتی است که بنصیر آید.

بر ما لازم است که از جریانات نامطلوب گذشته پند گرفته و در مقابل خدا و میهبت و ظایف وجدانی خویشرا دقیقاً انجام کنیم و استفاده از آثار عظیمه این قانون را امری جدی ساخته حرمت حریم و حفظ مقام آن را برای همیشه بر بلندترین پایه استعکام و عظمت قرار دهیم.

بدون توجه و تمایل بهر نظر خصوصی و وظیفه عمومی و بزرگی که بر هده ما موکول شده با فکر عمیق و مال اندیشی و مساعی جدی تنها با استفاده و علاقه بمصلحت ممالکت و ملت بیایات رسانیده و در اثر حسن عمل و وظیفه خدمتگذاری را ادا و رضا و خوشنودی خداوند متعال و توجه اولیای اظهار خدا را اجر و مزد خویش سازیم و با وجدانی آسوده و آرام از دنیا برویم.

پس از نطق آقای رئیس نظامنامه مجلس مؤسسان با قیام و قعود بتصویب رسید و بعد شروع باانتخاب دو نفر نواب شد و بالنتیجه آقایان بیات با ۱۴۶ رأی و حسعلی کمال هدایت با ۱۲۹ رأی بنیابت انتخاب گردیدند.

پس از آن اقدام باانتخاب چهار نفر منشی هده که بالنتیجه آقایان فولادوند با ۱۳۵ رأی و احمد دهقان با ۱۲۶ رأی بمنشیگری انتخاب شدند و چون دو نفر دیگر اکثریت نداشتند انتخاب بقیه هیئت رئیسه بجلسه بعد موکول گردید.

جلسه سوم - روز یکشنبه چهارم اردیبهشت ساعت پنج و چهل و پنج دقیقه عصر

تشکیل آقایان بالیزی وافخمی و پناه ایزدی بکاربرداری و آقایان دکتر مجتهدی و صدرزاده بمنشی گری انتخاب شدند .

جلسه چهارم - در ۸ اردیبهشت تشکیل، پس از آنکه گزارش کمیسیونهاراجع بصحت انتخابات اغلب شهرستانها قرائت شد، آقای نخست وزیر توصیه کردند که حق انحلال مجلس شورا با اعلیحضرت داده شود .

جلسه پنجم - روز غنیه ۱۰ اردیبهشت تشکیل و شب کمیسیونها برای مطالعه انتخاب و پس از اجتماع، آقایان امام جمعه را بریاست و سید عبدالمهدی طباطبائی را بنیابت برگزیدند .

جلسه ششم - در ۱۵ اردیبهشت تشکیل آقای عماد تربتی بعنوان مخالف با گزارش کمیسیونها صحبت بسیار منطقی و مفصلی کردند. بعد آقای کشاورز صدر بنام موافق نطقی ایراد و پس از آن آقای اراقی بعنوان مخالف اظهار داشتند «گزارش کمیسیون - حقوق مجلس شورای ملی را تفسیح کرده است»

جلسه هفتم - روز غنیه ۱۷ اردیبهشت تشکیل و اصل الحاقی بتمم قانون اساسی با اکثریت ۲۳۰ رأی تصویب شد .

اصل الحاقی به هفتم قانون اساسی

در هر موقعی که مجلس شورای ملی و مجلس سنا هر يك جداگانه خواه مستقلا خواه نظر به پیشنهاد دولت لزوم تجدید نظر در يك یا چند اصل معین از قانون اساسی یا متمم آن را با اکثریت دولت کلیه اعضاء خود تصویب نمایند و اعلیحضرت همایون شاهنشاهی نیز نظر مجلسین را تأیید فرمایند، فرمان همایونی برای تشکیل مجلس مؤسسان و انتخاب اعضاء آن صادر میشود .

«مجلس مؤسسان مرکب خواهد بود از همدستی که مساوی باشد با مجموع هده قانونی اعضاء مجلس شورای ملی و مجلس سنا - انتخابات مجلس مؤسسان طبق قانونیکه بتصویب مجلسین خواهد رسید بعمل خواهد آمد . اختیارات مجلس مزبور محدود خواهد بود بتجدید نظر در همان اصل یا اصول بخصوصی که مورد رای مجلسین و تأیید اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بوده است . تصویبات مجلس مؤسسان با اکثریت دولت آراء کلیه اعضاء اتخاذ و پس از موافقت اعلیحضرت همایون شاهنشاهی معتبر و مجری خواهد بود .»

«این اصل دامل هیچك از اصول قانون اساسی و متمم آن که مربوط بدین مقدس اسلام و مذهب رسمی کشور که طریقه حقه جعفریه اثنی عشریه میباشد و احکام آن و یا مربوط بسلطنت مشروطه ایران است امیکردد . و اصول مزبور الی الابد غیر قابل تغییر و تفسیر است .»

«در مورد اصول ۴ و ۵ و ۶ و ۷ قانون اساسی و تفسیر مربوط باصل هفتم و همچنین اصل هشتم قانون اساسی و اصل ۴۹ متمم آن بانوجه سابقه و قوانینی که نسبت بیعضی از این اصول وضع شده است، یکبار مجلس شورای ملی و مجلس سنا که پس از تصویب این اصل منعقد خواهند شد . بلافاصله پس از رسمیت یافتن مجلسین در اصول مزبور تجدید نظر خواهند نمود و برای این منظور مجلس واحدی تحت ریاست رئیس مجلس سنا تشکیل داده و اصلاحات لازم را با اکثریت دولت آراء کلیه اعضاء مجلسین بعمل خواهد آورد . تا پس از آنکه از طرف اعلیحضرت همایون شاهنشاهی تأیید گردید، بصدقه ملوکانه موضح شده معتبر و مجری خواهد بود .»

•••

جلسه هشتم روز یکشنبه ۱۸ اردیبهشت تشکیل و اصل چهارم و هشتم قانون اساسی را بوضع زیر تغییر داد . در واقع مهمترین جلسات مجلس مؤسسان همین جلسه بود زیرا منظور و مقصود از تشکیل این مجلس تغییر اصل چهارم و هشتم قانون اساسی بود که در این جلسه عملی شد .